Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 16ης Μαρτίου 2023*

«Προδικαστική παραπομπή – Προστασία των καταναλωτών – Οδηγία 93/13/ΕΟΚ – Άρθρα 3, 4 και 5 – Συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές – Ενυπόθηκα δάνεια – Καταχρηστικές ρήτρες – Ρήτρα σχετική με προμήθεια για τα έξοδα φακέλου – Αίτημα αναγνωρίσεως της ακυρότητας της επίμαχης ρήτρας και επιστροφής του ποσού που καταβλήθηκε ως προμήθεια – Διατύπωση των ρητρών κατά τρόπο σαφή και κατανοητό – Ύπαρξη ειδικής εθνικής νομοθεσίας»

Στην υπόθεση C-565/21,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο, Ισπανία) με απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2021, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 14 Σεπτεμβρίου 2021, στο πλαίσιο της δίκης

CaixaBank SA

κατά

X,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τον K. Λυκούργο, πρόεδρο τμήματος, και τους L. S. Rossi, J.-C. Bonichot, S. Rodin (εισηγητή) και O. Spineanu-Matei, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

– η Caixabank SA, εκπροσωπούμενη από τον J. Gutiérrez de Cabiedes Hidalgo de Caviedes, abogado,

– η Ισπανική Κυβέρνηση, από τις A. Gavela Llopis και M. J. Ruiz Sánchez,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους J. Baquero Cruz και N. Ruiz García,

* Γλώσσας διαδικασίας: η ισπανική.

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία των άρθρων 3 έως 5 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Caixabank SA (στο εξής: τραπεζικό ίδρυμα) και του X (στο εξής: καταναλωτής), σχετικά με τον φερόμενο ως καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου η οποία αφορά προμήθεια για τα έξοδα φακέλου.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προβλέπει τα εξής:

«Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.»

4 Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.»

5 Το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. Αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας δεν εφαρμόζεται στα πλαίσια των διαδικασιών που προβλέπονται στο άρθρο 7 παράγραφος 2.»

6 Το τμήμα 4 του μέρους Β του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας 2014/17/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Φεβρουαρίου 2014, σχετικά με τις συμβάσεις πίστωσης για καταναλωτές για ακίνητα που προορίζονται για κατοικία και την τροποποίηση των οδηγιών 2008/48/ΕΚ και 2013/36/ΕΕ και του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1093/2010 (ΕΕ 2014, L 60, σ. 34), προβλέπει στο σημείο 3, πρώτη περίοδος, τα εξής:

«Στην ένδειξη "Άλλες συνιστώσες του [συνολικού ετησίου πραγματικού επιτοκίου (ΣΕΠΕ)]" απαριθμούνται όλες οι υπόλοιπες επιβαρύνσεις που περιλαμβάνονται στο ΣΕΠΕ, συμπεριλαμβανομένων των εφάπαξ επιβαρύνσεων όπως τα διοικητικά τέλη και των τακτικών επιβαρύνσεων, όπως τα ετήσια διοικητικά τέλη.»

Το ισπανικό δίκαιο

7 Η παράγραφος 4 του παραρτήματος ΙΙ της Orden del Ministerio de la Presidencia, sobre transfence de las condiciones financieras de los préstamos hipotecarios (αποφάσεως του υπουργείου Προεδρίας σχετικά με τη διαφάνεια των χρηματοπιστωτικών όρων των ενυπόθηκων δανείων), της 5ης Μαΐου 1994 (BOE αριθ. 112, της 11ης Μαΐου 1994, σ. 14444), με τίτλο «Προμήθειες», προβλέπει τα εξής:

«1. Προμήθεια για τα έξοδα φακέλου – Όλα τα έξοδα μελέτης του δανείου, χορηγήσεως ή επεξεργασίας του ενυπόθηκου δανείου ή άλλα παρεμφερή έξοδα σύμφυτα με τη δραστηριότητα του πιστωτικού φορέα τα οποία προκαλούνται από τη χορήγηση του δανείου, πρέπει υποχρεωτικώς να ενσωματωθούν σε ενιαία προμήθεια, καλούμενη προμήθεια για τα έξοδα φακέλου και καταβαλλόμενη άπαξ. Το ύψος της προμήθειας, καθώς και η μορφή της και η ημερομηνία καταβολής της, προσδιορίζονται στην παρούσα ρήτρα.

[…]

2. Λοιπές προμήθειες και μεταγενέστερα έξοδα – Πέραν της "προμήθειας για τα έξοδα φακέλου", δύναται να συμφωνηθεί ότι θα επιβαρύνουν τον δανειολήπτη μόνο τα εξής έξοδα:

[…]

c) Οι προμήθειες οι οποίες, αφού κοινοποιηθούν δεόντως στην Τράπεζα της Ισπανίας σύμφωνα με τις διατάξεις της αποφάσεως της 12ης Δεκεμβρίου 1989 και των κανονιστικών πράξεων εφαρμογής της, ανταποκρίνονται στην παροχή συγκεκριμένης υπηρεσίας από τον πιστωτικό φορέα, πλην του απλού συνήθους διοικητικού δανεισμού […]».

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

8 Στις 21 Σεπτεμβρίου 2005 ο καταναλωτής συνήψε με το τραπεζικό ίδρυμα σύμβαση ενυπόθηκου δανείου ύψους 130 000 ευρώ, η οποία προέβλεπε την καταβολή ποσού 845 ευρώ ως προμήθειας για τα έξοδα φακέλου του χορηγηθέντος δανείου.

9 Στις 24 Απριλίου 2018, ο καταναλωτής άσκησε αγωγή κατά του τραπεζικού ιδρύματος, ζητώντας να κριθεί άκυρη η ρήτρα σχετικά με την προμήθεια για τα έξοδα φακέλου και να του επιστραφεί το καταβληθέν ποσό. Η αγωγή αυτή έγινε δεκτή από το Juzgado de Primera Instancia (πρωτοδικείο, Ισπανία), το οποίο κήρυξε την εν λόγω ρήτρα άκυρη και διέταξε το τραπεζικό ίδρυμα να επιστρέψει στον καταναλωτή το καταβληθέν ποσό.

10 Το τραπεζικό ίδρυμα άσκησε έφεση ενώπιον του Audiencia provincial de Palma de Mallorca (επαρχιακού δικαστηρίου Πάλμα ντε Μαγιόρκα, Ισπανία), η οποία απορρίφθηκε με το σκεπτικό ότι ο εκκαλούν δεν απέδειξε ότι το ύψος της προμήθειας αντιστοιχούσε στην παροχή πραγματικής υπηρεσίας. Στη συνέχεια, το τραπεζικό ίδρυμα άσκησε αναίρεση ενώπιον του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ισπανία), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου.

11 Το εν λόγω δικαστήριο εκτιμά ότι η απάντηση που έδωσε το Δικαστήριο με την απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578), στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν σχετικά με την προμήθεια για τα έξοδα φακέλου στα ενυπόθηκα δάνεια και τις ενυπόθηκες πιστώσεις, καθώς και στη σχετική νομολογία του, οφείλεται στο γεγονός ότι τα αιτούντα δικαστήρια παρουσίασαν κατά τρόπο στρεβλό την εθνική νομοθεσία και νομολογία. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα πολλά ισπανικά δικαστήρια να ερμηνεύσουν τη συγκεκριμένη απόφαση του Δικαστηρίου υπό την έννοια ότι η νομολογία του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου) σχετικά με την προμήθεια για τα έξοδα φακέλου αντίκειται στο δίκαιο της Ένωσης.

12 Υπό αυτές τις συνθήκες, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Αντιτίθενται τα άρθρα 3, παράγραφος 1, 4 και 5 της Οδηγίας 93/13 σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία, υπό το πρίσμα της ειδικής ρύθμισης στο εθνικό δίκαιο που προβλέπει ότι τα έξοδα φακέλου –τα οποία καταβάλλονται εφάπαξ και, κατά κανόνα, με τη σύναψη της σύμβασης– συνιστούν αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, τη χορήγηση ή τη διαδικασία προετοιμασίας του δανείου ή της σύμβασης ενυπόθηκης πίστωσης ή άλλων παρόμοιων σύμφυτων με τη δραστηριότητα του δανειστή υπηρεσιών που παρέχονται στο πλαίσιο της χορήγησης του δανείου ή της πίστωσης, η ρήτρα περί τέτοιων εξόδων φακέλου θεωρείται ότι ρυθμίζει ουσιώδες στοιχείο της σύμβασης, καθώς αποτελεί βασικό στοιχείο της τιμής, και δεν μπορεί να θεωρηθεί καταχρηστική, εάν είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, με την ευρεία ερμηνεία που έχει δοθεί από τη νομολογία του ΔΕΕ;

2) Αντιτίθεται το άρθρο 4, παράγραφος 2 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία, προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον ρήτρα που ρυθμίζει ουσιώδες στοιχείο της σύμβασης δανείου ή ενυπόθηκης πίστωσης είναι διατυπωμένη κατά τρόπο σαφή και κατανοητό, λαμβάνονται υπόψη στοιχεία όπως η γενικευμένη γνώση μιας τέτοιας ρήτρας από τους καταναλωτές, οι υποχρεωτικές πληροφορίες που οφείλει να παρέχει το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα στον δυνητικό δανειολήπτη κατ' εφαρμογή της ρύθμισης περί των τυποποιημένων δελτίων πληροφοριών, η διαφήμιση των τραπεζικών οντοτήτων, η ιδιαίτερη προσοχή που δίνει στη ρήτρα αυτή ο μέσος καταναλωτής καθόσον αποτελεί μέρος της τιμής που πρέπει να εξοφληθεί πλήρως κατά την έναρξη της δανειακής σχέσης και αποτελεί ουσιώδες μέρος της οικονομικής θυσίας που συνεπάγεται η λήψη του δανείου καθώς και το γεγονός ότι από τη διατύπωση, τη θέση και τη δομή της ρήτρας προκύπτει ότι η ρήτρα αυτή αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της σύμβασης;

3) Αντιτίθεται το άρθρο 3, παράγραφος 1 της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία, συμβατική ρήτρα, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, περί εξόδων φακέλου στο πλαίσιο σύμβασης δανείου ή πίστωσης η οποία έχει ως αντικείμενο την καταβολή αμοιβής για τις απαιτούμενες για τη χορήγηση του δανείου υπηρεσίες που

σχετίζονται με τη μελέτη, τον σχεδιασμό και την εξατομικευμένη διαδικασία διεκπεραίωσης της αίτησης για τη χορήγηση δανείου ή πίστωσης (μελέτη της βιωσιμότητας του δανείου, της φερεγγυότητας του οφειλέτη, της κατάστασης των βαρών επί του περιουσιακού στοιχείου επί του οποίου θα εγγραφεί η υποθήκη κ.λπ.), όταν τα εν λόγω έξοδα φακέλου προβλέπεται ρητά στην εθνική νομοθεσία ότι συνιστούν αμοιβή για την πραγματοποίηση εργασιών που είναι σύμφυτες με τη χορήγηση δανείου ή πίστωσης, δεν δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή, παρά την απαίτηση καλής πίστης, σημαντική ανισορροπία μεταξύ των απορρεόντων εκ της συμβάσεως δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

13 Κατ' αρχάς, καθόσον από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν δύναται να θεωρηθεί ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη ρήτρα εξαιρείται από τον μηχανισμό ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών που προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, και στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, για τον λόγο ότι η προμήθεια για τα έξοδα φακέλου αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της τιμής και, ως εκ τούτου, ουσιώδες στοιχείο της συμβάσεως, επισημαίνεται ότι, παρά τη μνεία των άρθρων 3 έως 5, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αφορά μόνον την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2 της οικείας οδηγίας.

14 Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου η οποία, λαμβανομένης υπόψη εθνικής νομοθεσίας που προβλέπει ότι η προμήθεια για τα έξοδα φακέλου συνιστά αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, τη χορήγηση ή τη διαχείριση ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως ή άλλων παρεμφερών υπηρεσιών, θεωρεί ότι η ρήτρα που προβλέπει τέτοια προμήθεια εμπίπτει στο «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως, λόγω του ότι αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της τιμής.

15 Κατά την προαναφερθείσα διάταξη, η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικειμένου της συμβάσεως ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.

16 Κατά συνέπεια, στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, μόνον εάν η ρήτρα σχετικά με την προμήθεια για τα έξοδα φακέλου εμπίπτει σε μία από τις κατηγορίες που μνημονεύθηκαν στην προηγούμενη σκέψη θα μπορούσε να περιοριστεί ο έλεγχος του καταχρηστικού χαρακτήρα της σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2. Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινιστεί το εννοιολογικό περιεχόμενο της πρώτης εξ αυτών των κατηγοριών, ήτοι της κατηγορίας που αφορά το «κύριο αντικείμενο της σύμβασης».

17 Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ως ρήτρες της συμβάσεως που εμπίπτουν στην έννοια του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως», κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, πρέπει να νοούνται εκείνες οι οποίες καθορίζουν τις ουσιώδεις παροχές της συμβάσεως και οι οποίες, ως τέτοιες, χαρακτηρίζουν τη σύμβαση. Αντιθέτως, οι ρήτρες που έχουν παρεπόμενο χαρακτήρα σε σχέση με εκείνες που καθορίζουν αυτήν καθεαυτήν την ουσία της συμβατικής

σχέσεως δεν μπορούν να εμπίπτουν στην εν λόγω έννοια (αποφάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriciuc κ.λπ., C-186/16, EU:C:2017:703, σκέψεις 35 και 36, και της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 32).

18 Στο πλαίσιο συμβάσεως πιστώσεως, ο πιστωτικός φορέας δεσμεύεται, κυρίως, να θέσει στη διάθεση του οφειλέτη ορισμένο χρηματικό ποσό και ο οφειλέτης αναλαμβάνει κυρίως την υποχρέωση να εξοφλήσει, κατά κανόνα εντόκως, το ποσόν αυτό εντός των προβλεπομένων προθεσμιών (απόφαση της 10ης Ιουνίου 2021, BNP Paribas Personal Finance, C-776/19 έως C-782/19, EU:C:2021:470, σκέψη 57 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

19 Με την απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 64), το Δικαστήριο έκρινε ότι η προμήθεια για τα έξοδα φακέλου δεν μπορεί να θεωρηθεί ουσιώδης παροχή συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου απλώς και μόνον επειδή περιλαμβάνεται στο συνολικό κόστος της συμβάσεως.

20 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως την απόφαση 44/2019 της 23ης Ιανουαρίου 2019, με την οποία κρίθηκε ότι η προμήθεια για τα έξοδα φακέλου συνιστά, μαζί με τους συμβατικούς τόκους, την τιμή της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως και, κατά συνέπεια, εμπίπτει στην έννοια του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως» κατά το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13. Κατά το αιτούν δικαστήριο, αυτή η διαπίστωση προέκυψε λαμβανομένης υπόψη, μεταξύ άλλων, της σχετικής εθνικής νομοθεσίας, η οποία ορίζει την επίμαχη προμήθεια για τα έξοδα φακέλου ως την αμοιβή που καταβάλλεται για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, τη χορήγηση ή την επεξεργασία του δανείου ή της πιστώσεως ή άλλων παρεμφερών υπηρεσιών, που παραμένουν όμως πάντα σύμφυτες με τη δραστηριότητα του πιστωτικού φορέα.

21 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 εισάγει εξαίρεση από τον μηχανισμό ουσιαστικού ελέγχου των καταχρηστικών ρητρών, όπως προβλέπεται στο πλαίσιο του συστήματος προστασίας των καταναλωτών που καθιερώνει η οδηγία αυτή, και ότι, ως εκ τούτου, η εν λόγω διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται στενά [απόφαση της 12ης Ιανουαρίου 2023, D.V. (Δικηγορική αμοιβή – Αρχή της ωριαίας χρεώσεως), C-395/21, EU:C:2023:14, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

22 Από τις διευκρινίσεις που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο καθώς και από τη διατύπωση του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος προκύπτει ότι η προμήθεια για τα έξοδα φακέλου καλύπτει την αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, τη χορήγηση ή την επεξεργασία του δανείου ή της πιστώσεως ή άλλων παρεμφερών υπηρεσιών που είναι σύμφυτες με τη δραστηριότητα του πιστωτικού φορέα την οποία συνεπάγεται η χορήγηση του δανείου ή της πιστώσεως.

23 Πλην όμως, λαμβανομένης υπόψη της υποχρεώσεως στενής ερμηνείας του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η υποχρέωση καταβολής αμοιβής για τέτοιες υπηρεσίες εμπίπτει στις κύριες υποχρεώσεις που απορρέουν από σύμβαση πιστώσεως, όπως αυτές έχουν καθοριστεί από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 18 της παρούσας αποφάσεως, ήτοι, αφενός, την εκ μέρους του πιστωτικού φορέα διάθεση χρηματικού ποσού και, αφετέρου, την επιστροφή του ποσού αυτού, κατά κανόνα εντόκως, εντός των προβλεπόμενων προθεσμιών. Πράγματι, θα αντέβαινε προς την εν λόγω υποχρέωση στενής ερμηνείας να περιληφθούν στην έννοια του «κύριου αντικειμένου της συμβάσεως» όλες οι παροχές που απλώς

σχετίζονται με το κύριο αντικείμενο αυτό καθεαυτό και οι οποίες έχουν, ως εκ τούτου, παρεπόμενο χαρακτήρα κατά την έννοια της νομολογίας που υπομνήσθηκε στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως.

24 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου η οποία, λαμβανομένης υπόψη εθνικής νομοθεσίας που προβλέπει ότι η προμήθεια για τα έξοδα φακέλου συνιστά αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, τη χορήγηση ή τη διαχείριση ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως ή άλλων παρεμφερών υπηρεσιών, θεωρεί ότι η ρήτρα η οποία προβλέπει τέτοια προμήθεια εμπίπτει στο «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως, λόγω του ότι αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της τιμής.

Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

25 Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου η οποία, προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον είναι σαφής και κατανοητή μια ρήτρα που διέπει ουσιώδες στοιχείο της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως, λαμβάνει υπόψη στοιχεία όπως η ευρέως διαδεδομένη γνώση μιας τέτοιας ρήτρας μεταξύ των καταναλωτών, οι πληροφορίες τις οποίες το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα υποχρεούται να παράσχει στον δυνητικό δανειολήπτη σύμφωνα με τη νομοθεσία περί των τυποποιημένων δελτίων πληροφοριών, η διαφήμιση των τραπεζικών ιδρυμάτων και η ιδιαίτερη προσοχή που δίδει ο μέσος καταναλωτής στην επίμαχη ρήτρα, καθώς και το γεγονός ότι η διατύπωσή της, η θέση της και η δομή της εν λόγω ρήτρας οδηγούν στη διαπίστωση ότι αυτή αποτελεί βασικό στοιχείο της συμβάσεως.

26 Κατ' αρχάς, επισημαίνεται ότι το δεύτερο αυτό ερώτημα αφορά την εκτίμηση του σαφούς και κατανοητού χαρακτήρα, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, ρήτρας προβλέπουσας προμήθεια για τα έξοδα φακέλου όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης. Από την απάντηση που δόθηκε στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα προκύπτει ότι τέτοια ρήτρα δεν εμπίπτει στο «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» κατά την έννοια της οικείας διατάξεως.

27 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως αυτής, το τελευταίο στοιχείο που μνημονεύει το αιτούν δικαστήριο στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να θεωρηθεί ότι αναφέρεται στο ότι η διατύπωση, η θέση και η δομή της ρήτρας που προβλέπει την προμήθεια για τα έξοδα φακέλου οδηγούν στη διαπίστωση ότι η εν λόγω προμήθεια αποτελεί «σημαντικό» στοιχείο της συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου ή πιστώσεως, δεδομένου ότι χαρακτηρισμός ενός στοιχείου ως «ουσιώδους» χωρεί μόνο για τα στοιχεία που εμπίπτουν στο «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, όπως προκύπτει από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως.

28 Τούτου λεχθέντος, η ίδια απαίτηση περί διαφάνειας με εκείνη του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 διατυπώνεται και στο άρθρο 5 της οδηγίας, το οποίο προβλέπει ότι οι γραπτές συμβατικές ρήτρες πρέπει να συντάσσονται «πάντοτε» με σαφή και κατανοητό τρόπο. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, η απαίτηση περί διαφάνειας που προβλέπεται στην πρώτη από τις διατάξεις αυτές έχει το ίδιο περιεχόμενο με την απαίτηση της δεύτερης (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

29 Ως εκ τούτου, προκειμένου να δοθεί χρήσιμη απάντηση στο αιτούν δικαστήριο, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον μια ρήτρα συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως που προβλέπει την είσπραξη προμήθειας για έξοδα φακέλου είναι διατυπωμένη με σαφή και κατανοητό τρόπο, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στοιχεία όπως η ευρέως διαδεδομένη γνώση μιας τέτοιας ρήτρας μεταξύ των καταναλωτών, οι πληροφορίες τις οποίες το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα υποχρεούται εκ του νόμου να παράσχει στον δυνητικό δανειολήπτη, η διαφήμιση των τραπεζικών ιδρυμάτων και η ιδιαίτερη προσοχή που δίδει ο μέσος καταναλωτής στην επίμαχη ρήτρα, καθόσον αυτή προβλέπει την πλήρη καταβολή σημαντικού ποσού αμέσως μόλις χορηγηθεί το επίμαχο δάνειο ή η πίστωση, καθώς και το γεγονός ότι η διατύπωση, η θέση και η δομή της επίμαχης ρήτρας θα μπορούσαν να οδηγήσουν στη διαπίστωση ότι αυτή αποτελεί βασικό στοιχείο της συμβάσεως.

30 Το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει ότι η απαίτηση περί διαφάνειας των συμβατικών ρητρών του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13 δεν μπορεί να περιορίζεται απλώς στον σαφή και κατανοητό χαρακτήρα τους από τυπικής και γραμματικής απόψεως, αλλά ότι, αντιθέτως, δεδομένου ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οικεία οδηγία στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το επίπεδο πληροφορήσεως, η απαίτηση αυτή περί σαφούς και κατανοητής διατυπώσεως των συμβατικών ρητρών και, ως εκ τούτου, περί διαφάνειας, την οποία τάσσει η ίδια οδηγία, πρέπει να ερμηνεύεται διασταλτικώς (πρβλ. απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 67 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

31 Επομένως, η εν λόγω απαίτηση πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιβάλλει όχι μόνο να είναι η επίμαχη ρήτρα κατανοητή από γραμματικής απόψεως, αλλά και να εκθέτει η σύμβαση κατά τρόπο διαφανή τη συγκεκριμένη λειτουργία του μηχανισμού στον οποίο αναφέρεται η οικεία ρήτρα καθώς και, ενδεχομένως, τη σχέση μεταξύ του μηχανισμού αυτού και του μηχανισμού που προβλέπουν άλλες ρήτρες, ούτως ώστε ο καταναλωτής να είναι σε θέση να εκτιμήσει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν για τον ίδιο από τον μηχανισμό αυτόν (απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 67 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

32 Ασφαλώς, δεν προκύπτει από την προπαρατεθείσα νομολογία ότι ο δανειστής υποχρεούται να προσδιορίζει αναλυτικά στην οικεία σύμβαση τη φύση όλων των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή για τα έξοδα που προβλέπονται από μία ή περισσότερες συμβατικές ρήτρες. Εντούτοις, λαμβανομένης υπόψη της προστασίας που η οδηγία 93/13 σκοπεί να παράσχει στον καταναλωτή λόγω της ασθενέστερης θέσεώς του έναντι του επαγγελματία όσον αφορά τόσο τη διαπραγματευτική ισχύ όσο και το επίπεδο της πληροφορήσεως, πρέπει η φύση των πράγματι παρεχομένων υπηρεσιών να μπορεί ευλόγως να γίνει αντιληπτή ή να συναχθεί από τη σύμβαση θεωρούμενη στο σύνολό της. Επιπλέον, ο καταναλωτής πρέπει να είναι σε θέση να εξακριβώσει ότι δεν υπάρχει αλληλεπικάλυψη μεταξύ των διαφόρων εξόδων ή μεταξύ των υπηρεσιών που καλύπτονται από τα έξοδα αυτά (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 43).

33 Όπως προκύπτει από πάγια νομολογία, το κατά πόσον η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης ρήτρα είναι σαφής και κατανοητή πρέπει να εξεταστεί από το αιτούν δικαστήριο υπό το πρίσμα του συνόλου των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται η διαφήμιση και η πληροφόρηση που παρέχει ο δανειστής στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως

συμβάσεως δανείου, και λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου προσοχής που μπορεί να αναμένεται από τον μέσο καταναλωτή ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος (απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 68 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

34 Στη σκέψη 69 της αποφάσεως της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578), το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαίτηση περί διαφάνειας, η οποία απορρέει τόσο από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13 όσο και από το άρθρο 5 αυτής, αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου κατά την οποία μια συμβατική ρήτρα θεωρείται αυτή καθεαυτήν διαφανής, χωρίς να είναι αναγκαίο ο αρμόδιος δικαστής να προβεί σε εξέταση όπως αυτή που περιγράφηκε στις σκέψεις 31 έως 33 της παρούσας αποφάσεως.

35 Συναφώς, στη σκέψη 70 της της αποφάσεως της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578), το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει αν το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα γνωστοποίησε στον καταναλωτή επαρκή στοιχεία ώστε αυτός να λάβει γνώση του περιεχομένου και της λειτουργίας της ρήτρας που του επιβάλλει την καταβολή προμήθειας για τα έξοδα φακέλου, καθώς και τον ρόλο της στη σύμβαση δανείου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο καταναλωτής θα έχει επίγνωση των λόγων που δικαιολογούν την αμοιβή που αντιστοιχεί στην επίμαχη προμήθεια (βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, σκέψη 77) και, επομένως, θα δύναται να εκτιμήσει την έκταση της δεσμεύσεως που αναλαμβάνει και, ιδίως, το συνολικό κόστος της εν λόγω συμβάσεως.

36 Στην απόφασή του περί παραπομπής, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) υπογράμμισε ότι, αντιθέτως προς τις πληροφορίες που παρέσχε στο Δικαστήριο το αιτούν δικαστήριο στο πλαίσιο των υποθέσεων Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19), ουδόλως προκύπτει από τη νομολογία του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου) ότι συμβατική ρήτρα η οποία προβλέπει προμήθεια για τα έξοδα φακέλου, όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης, πρέπει να θεωρείται «αυτομάτως» ότι πληροί, ιδίως λαμβανομένων υπόψη των υποχρεώσεων που επιβάλλει η σχετική εθνική νομοθεσία, την απαίτηση περί διαφάνειας που απορρέει τόσο από το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13, όσο και από το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας. Στο πλαίσιο αυτό, το Tribunal Supremo (Ανώτατο Δικαστήριο) ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει κατά πόσον μπορούν να ληφθούν υπόψη τα στοιχεία που μνημονεύονται στο δεύτερο ερώτημα προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον τέτοια ρήτρα είναι σαφής και κατανοητή.

37 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας που προβλέπει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, η οποία στηρίζεται σε σαφή διάκριση των λειτουργιών μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως και του εθνικού δικαίου εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, Lovasné Tóth, C-34/18, EU:C:2019:764, σκέψη 42). Επιπλέον, το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως ότι, στο πλαίσιο της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής, δεν είναι αρμόδιο να αποφαίνεται επί της ερμηνείας εθνικών διατάξεων και να κρίνει αν η ερμηνεία τους από το εθνικό δικαστήριο είναι ορθή, δεδομένου ότι η ερμηνεία αυτή εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των εθνικών δικαστηρίων (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 2020, Sociálna poisťovňa, C-799/19, EU:C:2020:960, σκέψη 45).

38 Κατά συνέπεια, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί απάντηση βάσει των πληροφοριών που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, από τις οποίες προκύπτει ότι, δυνάμει της σχετικής εθνικής νομολογίας, συμβατική ρήτρα η οποία προβλέπει προμήθεια για τα έξοδα φακέλου, όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης, δεν θεωρείται ότι πληροί αυτομάτως την απαίτηση περί διαφάνειας του άρθρου 5 της οδηγίας 93/13.

39 Όσον αφορά την εκτίμηση του κατά πόσον μια τέτοια ρήτρα είναι σαφής και κατανοητή, από τη νομολογία που υπομνήσθηκε στις σκέψεις 31 έως 33 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι ο αρμόδιος δικαστής οφείλει να εξακριβώσει, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των κρίσιμων πραγματικών στοιχείων, αν ο δανειολήπτης ήταν πράγματι σε θέση να εκτιμήσει τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν για τον ίδιο, να κατανοήσει τη φύση των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή για τα έξοδα που προβλέπει η εν λόγω ρήτρα, και να επαληθεύσει ότι δεν υφίσταται αλληλεπικάλυψη μεταξύ των διαφόρων εξόδων που προβλέπει η σύμβαση ή μεταξύ των υπηρεσιών για τις οποίες καταβάλλονται τα έξοδα αυτά.

40 Στο πλαίσιο της ως άνω εκτιμήσεως πρέπει, μεταξύ άλλων, να λαμβάνονται υπόψη το γράμμα της υπό εξέταση ρήτρας, οι πληροφορίες που παρέσχε το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα στον δανειολήπτη, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που υποχρεούται να παράσχει σύμφωνα με τη σχετική εθνική νομοθεσία, καθώς και η διαφήμιση που πραγματοποίησε το ίδρυμα αυτό σχετικά με το είδος της συναφθείσας συμβάσεως, τούτο δε λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου προσοχής που δύναται να αναμένεται από τον μέσο καταναλωτή ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος, σύμφωνα με τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 33 της παρούσας αποφάσεως.

41 Συναφώς, όσον αφορά τα στοιχεία που μνημονεύονται στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, διαπιστώνεται, πρώτον, ότι η ευρέως διαδεδομένη μεταξύ των καταναλωτών γνώση ρήτρας που προβλέπει προμήθεια για τα έξοδα φακέλου είναι ανεξάρτητη από τον τρόπο με τον οποίο η ρήτρα αυτή έχει διατυπωθεί στο πλαίσιο συγκεκριμένης συμβάσεως, όπως η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης. Επομένως, η πάγκοινη γνώση μιας τέτοιας ρήτρας δεν αποτελεί στοιχείο δυνάμενο να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του κατά πόσον αυτή είναι σαφής και κατανοητή.

42 Δεύτερον, οι πληροφορίες που το χρηματοπιστωτικό ίδρυμα οφείλει να παράσχει στον δυνητικό δανειολήπτη σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία αποτελούν κρίσιμα στοιχεία προκειμένου να εκτιμηθεί ο σαφής και κατανοητός χαρακτήρας της ρήτρας, καθώς και, εν γένει, οι πληροφορίες που παρέσχε το συγκεκριμένο ίδρυμα στον εν λόγω δανειολήπτη στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως συμβάσεως για τους συμβατικούς όρους και τις συνέπειες της συνάψεως της συμβάσεως αυτής. Πράγματι, τέτοιες πληροφορίες είναι θεμελιώδους σημασίας για έναν καταναλωτή, διότι κυρίως βάσει αυτών θα αποφασίσει αν επιθυμεί να δεσμεύεται συμβατικώς από τους όρους που έχει διατυπώσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας (πρβλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 70).

43 Τρίτον, η διαφήμιση ενός χρηματοπιστωτικού ιδρύματος όσον αφορά τον τύπο συναφθείσας συμβάσεως πρέπει επίσης να λαμβάνεται υπόψη ως πληροφορία που παρέχεται από τον πιστωτικό φορέα στο πλαίσιο της διαπραγματεύσεως της συμβάσεως (πρβλ. απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 74, και απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 44).

44 Τέταρτον, η ιδιαίτερη προσοχή που δίδει ο μέσος καταναλωτής σε ρήτρα σχετική με προμήθεια για τα έξοδα φακέλου, στο μέτρο που η εν λόγω ρήτρα προβλέπει την πλήρη καταβολή σημαντικού ποσού αμέσως μόλις χορηγηθεί το δάνειο ή η πίστωση, είναι δυνατόν να ληφθεί υπόψη προκειμένου να εκτιμηθεί αν μια τέτοια ρήτρα είναι σαφής και κατανοητή. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη νομολογία που υπομνήσθηκε στη σκέψη 33 της παρούσας αποφάσεως, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως αυτής πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός προσοχής που δύναται να αναμένεται από τον μέσο καταναλωτή ο οποίος έχει τη συνήθη πληροφόρηση και είναι ευλόγως προσεκτικός και ενημερωμένος.

45 Τέλος, όσον αφορά, πέμπτον, την επισήμανση ότι η διατύπωση, η θέση και η δομή μιας ρήτρας ενδέχεται να οδηγούν στη διαπίστωση ότι αυτή συνιστά ουσιώδες στοιχείο της συμβάσεως, διαπιστώνεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, από το οποίο προκύπτει ότι, κατ' αρχήν, ρήτρα όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης δεν αποτελεί ουσιώδες στοιχείο συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου, η επισήμανση αυτή αντιστοιχεί σε ανακριβή παραδοχή, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο στοιχείο στο πλαίσιο της κύριας δίκης.

46 Αντιθέτως, η θέση και η δομή της επίμαχης ρήτρας παρέχουν τη δυνατότητα να διαπιστωθεί αν αυτή αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συμβάσεως. Πράγματι, τα στοιχεία αυτά θα μπορούν να παράσχουν στον δανειολήπτη τη δυνατότητα να αξιολογήσει τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν για τον ίδιο από τη συγκεκριμένη ρήτρα.

47 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον είναι σαφής και κατανοητή μια ρήτρα συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως που προβλέπει την καταβολή από τον δανειολήπτη προμήθειας για τα έξοδα φακέλου, ο αρμόδιος δικαστής οφείλει να εξακριβώσει, υπό το πρίσμα του συνόλου των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών, ότι ο δανειολήπτης ήταν σε θέση να αξιολογήσει τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν για τον ίδιο από την επίμαχη σύμβαση, να κατανοήσει τη φύση των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή των εξόδων που προβλέπει η επίμαχη ρήτρα και να επαληθεύσει ότι δεν υπάρχει αλληλεπικάλυψη μεταξύ των διαφόρων εξόδων που προβλέπει η σύμβαση ή μεταξύ των υπηρεσιών που καλύπτονται από τα έξοδα αυτά.

Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

48 Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου κατά την οποία συμβατική ρήτρα που προβλέπει, σύμφωνα με τη σχετική εθνική νομοθεσία, την εκ μέρους του δανειολήπτη καταβολή προμήθειας για τα έξοδα φακέλου, η οποία αποτελεί αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, την κατάρτιση και την εξατομικευμένη επεξεργασία αιτήσεως χορηγήσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως, δεν δημιουργεί σημαντική ανισορροπία εις βάρος του καταναλωτή μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σύμβαση.

49 Κατά πάγια νομολογία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου ως προς το ζήτημα αυτό αφορά τόσο την ερμηνεία της έννοιας «καταχρηστική ρήτρα» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, όσο και τα κριτήρια που το εθνικό δικαστήριο μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της εν λόγω οδηγίας, εξυπακουομένου ότι στο εν λόγω δικαστήριο εναπόκειται να αποφανθεί, λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια αυτά, επί του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού ορισμένης συμβατικής ρήτρας βάσει των

ιδιαίτερων περιστάσεων της κρινόμενης υποθέσεως. Εξ αυτού συνάγεται ότι το Δικαστήριο πρέπει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο απλώς και μόνον στοιχεία τα οποία το τελευταίο οφείλει να λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα της οικείας ρήτρας (απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 73).

50 Όσον αφορά το ζήτημα εάν υπάρχει συμμόρφωση προς την απαίτηση καλής πίστης κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, διαπιστώνεται ότι, βάσει της δέκατης έκτης αιτιολογικής σκέψεως της οικείας οδηγίας, το εθνικό δικαστήριο πρέπει, προς τον σκοπό αυτόν, να εξακριβώσει αν ο επαγγελματίας, συναλλασσόμενος με έντιμο και δίκαιο τρόπο με τον καταναλωτή, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί μια τέτοια ρήτρα κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως (απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 74).

51 Ο δε έλεγχος περί της υπάρξεως ενδεχόμενης σημαντικής ανισορροπίας δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο σε μια ποσοτικού χαρακτήρα οικονομική εκτίμηση, βασιζόμενη σε σύγκριση μεταξύ του συνολικού ποσού της συναλλαγής η οποία αποτέλεσε αντικείμενο της συμβάσεως, αφενός, και των δαπανών που βάσει της ως άνω ρήτρας βαρύνουν τον καταναλωτή, αφετέρου. Πράγματι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι σημαντική ανισορροπία μπορεί να προκύψει απλώς και μόνο από την αρκούντως σοβαρή επιδείνωση της νομικής κατάστασης στην οποία περιάγουν οι εφαρμοστέες εθνικές διατάξεις τον καταναλωτή, ως συμβαλλόμενο στην επίμαχη σύμβαση, είτε αυτή λαμβάνει τη μορφή περιορισμού του περιεχομένου των δικαιωμάτων που αντλεί σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές από τη σύμβαση, είτε τη μορφή εμποδίου στην άσκησή τους, είτε ακόμη τη μορφή επιβάρυνσής του με πρόσθετη υποχρέωση την οποία δεν προβλέπουν οι εθνικοί κανόνες (απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, σκέψη 51).

52 Εξάλλου, από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 προκύπτει ότι ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας εκτιμάται αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αποτελούν αντικείμενο της συμβάσεως και όλες οι κατά τον χρόνο της συνάψεως της συμβάσεως περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της συμβάσεως ή άλλης συμβάσεως από την οποία αυτή εξαρτάται (απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578, σκέψη 76).

53 Το αιτούν δικαστήριο και το τραπεζικό ίδρυμα εκτιμούν ότι οι σκέψεις 78 και 79 της αποφάσεως της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578), επηρεάσθηκαν από εσφαλμένη παρουσίαση, στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση C-224/19, τόσο της ισπανικής νομοθεσίας όσο και της νομολογίας του Tribunal Supremo (Ανωτάτου Δικαστηρίου), καθόσον το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση εκείνη παρέλειψε να περιγράψει τον κανόνα που διέπει ειδικώς την προμήθεια για τα έξοδα φακέλου, κανόνας ο οποίος θεσπίζει καθεστώς διαφορετικό από εκείνο που ισχύει για τις λοιπές τραπεζικές προμήθειες.

54 Επιπλέον, στην απόφαση περί παραπομπής, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ενδέχεται να υπάρχει σύγκρουση μεταξύ, κατ' ουσίαν, των σκέψεων 78 και 79 της αποφάσεως της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578), και της σκέψεως 55 της αποφάσεως της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820).

55 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στη σκέψη 78 της αποφάσεως της 16ης Ιουλίου 2020, Caixabank και Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 και C-259/19, EU:C:2020:578), το Δικαστήριο επισήμανε ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέσχε ένα από τα αιτούντα δικαστήρια στις υποθέσεις αυτές, ο νόμος 2/2009 απαιτούσε οι προμήθειες ή τα έξοδα που καταλογίζονται στον πελάτη να αντιστοιχούν σε πράγματι παρασχεθείσες υπηρεσίες ή σε πραγματοποιηθέντα έξοδα.

56 Βάσει αυτών των στοιχείων, και κατ' εφαρμογήν των αρχών που υπομνήσθηκαν στη σκέψη 51 της παρούσας αποφάσεως, το Δικαστήριο έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι ρήτρα η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα να απαλλάσσεται ο επαγγελματίας από την υποχρέωση να αποδείξει ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις που θέτει η προαναφερθείσα εθνική νομοθεσία όσον αφορά προμήθεια για τα έξοδα φακέλου μπορούσε, υπό την επιφύλαξη της εξακριβώσεως από το αρμόδιο δικαστήριο υπό το πρίσμα του συνόλου των ρητρών της συμβάσεως, να επηρεάσει δυσμενώς τη νομική κατάσταση του καταναλωτή, όπως αυτή προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, και, κατά συνέπεια, να δημιουργήσει σημαντική ανισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων που απορρέουν από τη σύμβαση.

57 Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, η εξέταση της υπάρξεως τυχόν σημαντικής ανισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων όσον αφορά την είσπραξη προμήθειας για τα έξοδα φακέλου, η οποία αποσκοπεί στην κάλυψη του κόστους των εργασιών που συνδέονται με τη μελέτη, τη χορήγηση ή την επεξεργασία ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως, σύμφωνα με τη σχετική εθνική νομοθεσία, πρέπει να διενεργείται από το αρμόδιο δικαστήριο υπό το πρίσμα του συνόλου των κριτηρίων που έχουν τεθεί από την πάγια νομολογία η οποία υπομνήσθηκε στις σκέψεις 49 έως 52 της παρούσας αποφάσεως.

58 Συναφώς, όσον αφορά ρήτρες συμβάσεων δανείου σχετικές με προμήθειες οι οποίες επίσης προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο, το Δικαστήριο εφάρμοσε τα εν λόγω κριτήρια στη σκέψη 55 της αποφάσεως της 3ης Οκτωβρίου 2019, Kiss και CIB Bank (C-621/17, EU:C:2019:820), κρίνοντας ότι, με εξαίρεση την περίπτωση που οι υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή δεν εμπίπτουν ευλόγως στις πραγματοποιούμενες στο πλαίσιο της διαχειρίσεως ή της εκταμιεύσεως του δανείου παροχές ή τα ποσά που βαρύνουν τον καταναλωτή για τα εν λόγω έξοδα και την εν λόγω προμήθεια είναι δυσανάλογα σε σχέση με το ποσό του δανείου, δεν φαίνεται, υπό την επιφύλαξη της εξακριβώσεως από το αιτούν δικαστήριο, οι ρήτρες αυτές να επηρεάζουν δυσμενώς τη νομική θέση του καταναλωτή, όπως αυτή προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο.

59 Για τους ίδιους λόγους, συμβατική ρήτρα διεπόμενη από το εθνικό δίκαιο και προβλέπουσα προμήθεια για τα έξοδα φακέλου, η οποία έχει ως αντικείμενο την αμοιβή υπηρεσιών σχετικών με την εξατομικευμένη μελέτη, κατάρτιση και επεξεργασία αιτήσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως που είναι αναγκαίες για τη χορήγηση τέτοιου δανείου ή πιστώσεως, δεν φαίνεται, υπό την επιφύλαξη εξακριβώσεως από το αρμόδιο δικαστήριο, ικανή να επηρεάσει δυσμενώς τη νομική θέση του καταναλωτή όπως αυτή προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, εκτός αν οι υπηρεσίες που παρέχονται ως αντιπαροχή δεν εμπίπτουν ευλόγως στις παροχές που περιγράφηκαν αμέσως ανωτέρω ή αν το ποσό με το οποίο επιβαρύνεται ο καταναλωτής λόγω της επίμαχης προμήθειας είναι δυσανάλογο σε σχέση με το ύψος του δανείου.

60 Πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ότι νομολογία εθνικού δικαστηρίου από την οποία θα προέκυπτε ότι ρήτρα η οποία προβλέπει προμήθεια για τα έξοδα φακέλου δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να θεωρηθεί καταχρηστική απλώς και μόνο για τον λόγο ότι έχει ως αντικείμενο υπηρεσίες σύμφυτες προς τη δραστηριότητα του πιστωτικού φορέα που σχετίζεται με τη χορήγηση του δανείου οι οποίες προβλέπονται από την εθνική νομοθεσία, θα αντέβαινε στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13. Πράγματι, τέτοια νομολογία θα περιόριζε την εξουσία των

εθνικών δικαστηρίων να προβαίνουν, ακόμα και αυτεπαγγέλτως, στην εξέταση του δυνητικώς καταχρηστικού χαρακτήρα των επίμαχων ρητρών σύμφωνα με την οικεία διάταξη και, κατά συνέπεια, δεν θα διασφάλιζε την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων που προβλέπει η προαναφερθείσα οδηγία.

61 Κατόπιν των προεκτεθέντων, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου κατά την οποία συμβατική ρήτρα που προβλέπει, σύμφωνα με τη σχετική εθνική νομοθεσία, την εκ μέρους του δανειολήπτη καταβολή προμήθειας για τα έξοδα φακέλου, η οποία αποτελεί αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, την κατάρτιση και την εξατομικευμένη επεξεργασία αιτήσεως χορηγήσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως, ενδέχεται, αναλόγως της περιπτώσεως, να μη δημιουργεί σημαντική ανισορροπία εις βάρος του καταναλωτή μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σύμβαση, υπό την προϋπόθεση ότι η τυχόν ύπαρξη τέτοιας ανισορροπίας θα αποτελέσει αντικείμενο πραγματικού ελέγχου από τον αρμόδιο δικαστή, σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει θέσει η νομολογία του Δικαστηρίου.

Επί των δικαστικών εξόδων

62 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφασίζει:

1) Το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές

έχει την έννοια ότι:

αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου η οποία, λαμβανομένης υπόψη εθνικής νομοθεσίας που προβλέπει ότι η προμήθεια για τα έξοδα φακέλου συνιστά αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, τη χορήγηση ή τη διαχείριση ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως ή άλλων παρεμφερών υπηρεσιών, θεωρεί ότι η ρήτρα η οποία προβλέπει τέτοια προμήθεια εμπίπτει στο «κύριο αντικείμενο της συμβάσεως» κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως, λόγω του ότι αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της τιμής.

2) Το άρθρο 5 της οδηγίας 93/13

έχει την έννοια ότι:

προκειμένου να εκτιμηθεί κατά πόσον είναι σαφής και κατανοητή μια ρήτρα συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως που προβλέπει την καταβολή από τον δανειολήπτη προμήθειας για τα έξοδα φακέλου, ο αρμόδιος δικαστής οφείλει να εξακριβώσει, υπό το πρίσμα του συνόλου των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών, ότι ο δανειολήπτης ήταν σε θέση να αξιολογήσει τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν

για τον ίδιο από την επίμαχη σύμβαση, να κατανοήσει τη φύση των υπηρεσιών που παρέχονται ως αντιπαροχή των εξόδων που προβλέπει η επίμαχη ρήτρα και να επαληθεύσει ότι δεν υπάρχει αλληλεπικάλυψη μεταξύ των διαφόρων εξόδων που προβλέπει η σύμβαση ή μεταξύ των υπηρεσιών που καλύπτονται από τα έξοδα αυτά.

3) Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13

έχει την έννοια ότι:

δεν αντιτίθεται σε νομολογία εθνικού δικαστηρίου κατά την οποία συμβατική ρήτρα που προβλέπει, σύμφωνα με τη σχετική εθνική νομοθεσία, την εκ μέρους του δανειολήπτη καταβολή προμήθειας για τα έξοδα φακέλου, η οποία αποτελεί αμοιβή για τις υπηρεσίες που σχετίζονται με τη μελέτη, την κατάρτιση και την εξατομικευμένη επεξεργασία αιτήσεως χορηγήσεως ενυπόθηκου δανείου ή ενυπόθηκης πιστώσεως, ενδέχεται, αναλόγως της περιπτώσεως, να μη δημιουργεί σημαντική ανισορροπία εις βάρος του καταναλωτή μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σύμβαση, υπό την προϋπόθεση ότι η τυχόν ύπαρξη τέτοιας ανισορροπίας θα αποτελέσει αντικείμενο πραγματικού ελέγχου από τον αρμόδιο δικαστή, σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει θέσει η νομολογία του Δικαστηρίου.

(υπογραφές)